

Krzysztof
GAJDKA

**Sprawozdanie z konferencji
„Oblicza prasy harcerskiej
i skautowej”
(Sosnowiec, 2 grudnia 2015 r.)**

*A report from the conference 'Faces of scouting
press', Sosnowiec, 2 December 2015*

Organizatorzy I Ogólnopolskiej Konferencji „Oblicza prasy harcerskiej i skautowej” pragnęli nawiązać do pięknej tradycji, jaką było zorganizowanie podczas V Jamboree skautowego w holenderskim Vogelenzang (1937) przez polski zespół pod kierownictwem Ludwika Bara konferencji redaktorów prasy skautowej z całego świata. Jak pisze Waław Błażejowski w dziele *Z dziejów harcerstwa polskiego (1910–1939)*, uczestnikom konferencji rozdano wydany w Polsce *Katalog światowej prasy skautowej* i urządzono dla nich na terenie obozu ciekawą wystawę czasopism skautowych w różnych językach. Konferencja ta — jak podsumowuje badacz — przyniosła wielki sukces harcerstwu, w wyniku niej utworzono bowiem Agencję Prasy Skautowej i postanowiono powierzyć Polsce jej prowadzenie aż do następnego Jamboree.

Sosnowieckie spotkanie, którego pomysłodawcą i dyrektorem organizacyjnym był dr hab. Krzysztof Gajdka, dotyczyło dziejów, terażniejszości oraz przyszłości harcerskich i skautowych mediów. Celem konferencji było przypomnienie nie tylko najważniejszych tytułów prasowych, ale także tych mniej znanych, lokalnych i niszowych, w tym zlotowych jednodniówek i innych wydawnictw nieperiodycznych, pism chorągwi, hufców, szczepów i drużyn oraz ludzi je tworzących. W centrum uwagi prelegentów znalazły się też harcerskie i skautowe media poza granicami naszego kraju, w tym funkcjonujące współcześnie, oraz programy w mediach elektronicznych (np. w TVP czy — dawniej — na antenie Rozgłośni Harcerskiej) i tematyka harcerska oraz skautowa w Internecie (blogi, profile, strony internetowe). Do udziału w konferencji organizatorzy zaprosili pedagogów, historyków, prasoznawców, polonistów, kulturoznawców, politologów, a nawet informatyków.

Konferencję zorganizował Instytut Dziennikarstwa Wyższej Szkoły Humanitas w Sosnowcu we współpracy z Katedrą Mediów, Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie. O patronat nad przedsięwzięciem organizatorzy zwrócili się do Komitetu Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk, Sekcji Historii Mediów Polskiego Towarzystwa Komunikacji Społecznej, Komisji Prasoznawczej Oddziału PAN w Krakowie, Wojskowego Centrum Edukacji Obywatelskiej w Warszawie, Muzeum Harcerstwa w Warszawie oraz Instytutu Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Patronatem medialnym konferencję objęły: Polskie Radio Katowice, Telewizja Polska Katowice oraz „Dziennik Zachodni”.

To oczywiście nie pierwsza konferencja poświęcona prasie harcerskiej. W październiku 2003 r. w Gorzowie Wielkopolskim odbyła się konferencja naukowa na temat „Przeszłość i współczesność prasy harcerskiej w kraju i na obczyźnie”. Z wydarzeń najnowszych należy wspomnieć zorganizowaną przez Fundację Harcerstwa Drugiego Stulecia w Bibliotece Narodowej konferencję „Współczesne wydawnictwa i prasa ruchu harcerskiego” (rzecz miała miejsce w marcu 2015 roku). Nie umniejszając w żaden sposób rangi tamtych wydarzeń, należy jednak stwierdzić, że konferencja sosnowiecka była szczególna z racji tego choćby, że udało się zgromadzić grono wybitnych przedstawicieli kilku dyscyplin naukowych (na czele z prof. B. Śliwskim — pedagogiem, zarazem Przewodniczącym Rady Naukowej Konferencji, prof. J. Jarowieckim — prasoznawcą i prof. A. Massalskim — historykiem), którzy są zarazem instruktorami harcerskimi (stopnie instruktorskie posiadała zdecydowana większość uczestników przedsięwzięcia). Niemal wszyscy prelegenci odwoływali się (nierzadko z ogromnym sentymentem) do swoich harcerskich doświadczeń, najbardziej wzruszające było z pewnością piękne wspomnienie prof. Jerzego Jarowieckiego na temat swojego przyrzeczenia harcerskiego.

Uroczystego otwarcia konferencji dokonał prof. ndzw. dr hab. Michał Kaczmarczyk, rektor Wyższej Szkoły Humanitas w Sosnowcu, a przy tym przewodniczący Sekcji Historii Mediów w Polskim Towarzystwie Komunikacji Społecznej, który po powitaniu uczestników wyraził nadzieję, że przedsięwzięcie to wpisze się na stałe w kalendarz prestiżowych ogólnopolskich (a docelowo — międzynarodowych) konferencji naukowych. Obrady plenarne rozpoczęło wystąpienie hm. prof. dra hab. Bogusława Śliwskiego, przewodniczącego Komitetu Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk (Warszawa, Łódź), którego główne przesłanie dotyczyło potrzeb związanych z badaniem historii prasy harcerskiej i celowością interdyscyplinarnego podejścia do tego zagadnienia (przy czym konieczne jest w tego typu badaniach korzystanie z metodologii badań humanistycznych). Jak podkreślał prelegent, badania krajowej i wydawanej na obczyźnie prasy harcerskiej oraz skautowej poszerzają naszą wiedzę o istocie, jakości i zakresie samowychowania młodych pokoleń aktywnych w tym ruchu. Hm. prof. dr hab. Jerzy Jarowiecki (Kraków) zaprezentował wyniki badań nad polską prasą konspiracyjną ukazującą się w latach 1939–1945, wydawaną

przez Związek Harcerstwa Polskiego, działający pod kryptonimem Szare Szeregi. Badacz wskazał na siedemdziesiąt tytułów (dzienniki, tygodniki, miesięczniki), które wydawane były przez chorągwie, hufce i grupy harcerskie, a których redaktorzy, współpracownicy i kolporterzy byli represjonowani przez hitlerowskich i sowieckich okupantów. Hm. prof. dr hab. Adam Massalski (Kielce) swoje wystąpienie poświęcił wydawanemu w roku 1916 w Piotrkowie przez Kazimierza Rudnickiego periodykowi „Wiadomości Skautowe”, który był organem naczelnym Polskiej Organizacji Skautowej (sekretarzem POS był hm. Edmund Massalski, późniejszy komendant Kieleckiej Chorągwi Harcerzy). Prelegent zaprezentował w trakcie wystąpienia archiwalne egzemplarze „Wiadomości Skautowych” ze zbiorów rodzinnych. Prof. UŚ dr hab. Marek Rembierz skoncentrował się w swoim wystąpieniu na aksjologicznym i edukacyjnym aspekcie prasy harcerskiej, w szczególności zaś — na towarzyszącym jej etosie.

Hm. Katarzyna Traczyk przedstawiła m.in. zbiory gazet i czasopism oraz nagrania archiwalnych (w tym audycji słynnej Rozgłośni Harcerskiej) ze zbiorów kierowanego przez siebie Muzeum Harcerstwa w Warszawie, kreśląc zarazem — w odniesieniu do tego zasobu — perspektywy dla badaczy reprezentujących różne dyscypliny naukowe. Hm. prof. UW dr hab. Witold Żłobicki wygłosił referat na temat wydawanego od 1959 roku czasopisma „Harcerstwo”, na łamach którego poruszano tematykę roli, problemów i historii harcerstwa (z pismem związani byli m.in. Stanisław Broniewski i Aleksander Kamiński). Prelegent zaakcentował również swój wkład w tworzenie tego cenionego periodyku, którego przez lata był współpracownikiem. Autor licznych rozpraw z biografistyki harcerskiej i niestrudzony badacz prasy harcerskiej z lat 1911–1939 oraz na obczyźnie, hm. Marian Mischuk (Warszawa), skoncentrował się w swoim wystąpieniu na czasopiśmiennictwie harcerskim i skautowym w latach 1911–1939, traktując ów zasób jako źródło inspiracji wychowawczej. Prelegent ocenił też stan zachowania zasobu oraz nakreślił perspektywy dla badaczy tej tematyki (głównie historyków). Dr Ewa Fogelzang-Adler (Kraków) skoncentrowała się w swoim wystąpieniu na wojenno-okupacyjnym obliczu prasy Szarych Szeregów w latach 1939–1945, hm dr Katarzyna Marszałek (Bydgoszcz) zaprezentowała wybrane deklaracje ideowe ZHP opublikowane w czasopiśmiennictwie w latach 1918–2015, hm dr Tomasz Huk przedstawił studium przypadku harcerskiej telewizji internetowej ZHP360, która znakomicie godzi tradycję z nowoczesnością oraz promuje na swojej antenie wszechstronny rozwój widzów, współpracownikom pozwala zaś na zdobycie dziennikarskich szlifów. W wieńczącym konferencję wystąpieniu hm. Andrzej Koziara (Katowice) mówił o harcerskich wydawnictwach nieperiodycznych na przykładzie słynnego krakowskiego Białego Szczepu.

Część uczestników, którzy przesłali konferencyjne zgłoszenia, głównie z racji chorób i ważnych spraw zawodowych, nie mogła dotrzeć na obrady do Sosnowca. Osoby te przesłały jednak na ręce organizatorów krótkie komunikaty lub też nagrania wideo anonsujące poruszany przez nie temat oraz będące zapowiedzią dłuższych

tekstów, które zamieszczone zostaną w tomie pokonferencyjnym. Komunikaty te odczytał w trakcie obrad dyrektor organizacyjny konferencji, dr hab. Krzysztof Gajdka (na co dzień posiadacz prezenterkiej karty mikrofonowej Polskiego Radia). Warto w tym miejscu odnotować choćby tematy tych komunikatów, co pozwoli na wykazanie szerokiego spektrum tematycznego konferencji oraz udziału w przedsięwzięciu cenionych naukowców i działaczy harcerskich. Na pierwszym miejscu odnotować należy wystąpienie przesłane przez nestora badaczy prasy harcerskiej, dra Wiesława Kukłę (Poznań), który — po przyjrzeniu się archiwalnym, mocno rozproszonym zasobom prasy harcerskiej i skautowej — postuluje w nim, by stworzyć Harcerską Bibliotekę Internetową, której zadaniem będzie digitalizacja i udostępnianie zbiorów. Dr hab. Edyta Głowacka-Sobiech (Poznań) wykazała wkład harcerek (w szczególności Ewy Grodeckiej przed II wojną światową i Zofii Zakrzewskiej, już po wojnie) w rozwój prasy związkowej w Polsce. Phm. dr Ewa Palamer-Kabacińska (Warszawa) wskazała w swoim komunikacie, że zapisy w periodykach — zarówno w tych lokalnych, jak i o szerszym zasięgu — stanowią nieocenione źródło wiedzy o historii, metodyce, zmianach, ale także problemach z jakimi borykało się harcerstwo. Pwd. Agnieszka Schütterly (Warszawa) zajęła się pismem „Preceptor”, będącym diariuszem Bieszczadzkiej Ekspedycji Naukowej, dr Arkadiusz Wąsiński scharakteryzował pismo „Na placówce”, funkcjonujące w latach 1933–1934 w Czechosłowacji, dr Michał Szyszka oraz dr Katarzyna Walotek-Ściańska (Katowice) przybliżyli zaś specyfikę funkcjonowania tak popularnych harcerskich jednodniówek, posługując się przy tym przykładami z województwa śląskiego. Na koniec warto uwzględnić zaplanowane w programie wystąpienia organizatorów, którzy nie zdążyli zaprezentować swoich referatów, odstępując swój czas gościom (było to też pochodną przeciągających się dyskusji między poszczególnymi częściami obrad, do tego stopnia konstruktywnych, merytorycznych i wybiegających w przyszłość, że organizatorzy postanowili nie przerywać ich). I tak phm. Ewa Maj przygotowała referat na temat zagłębiowskiej prasy harcerskiej w okresie międzywojennym, prof. WSiIZ dr hab. Sławomir Gawroński (Rzeszów) przyjrzał się uważnie internetowemu periodykowi „Sulimczyk”, dr hab. Krzysztof Gajdka zajął się zaś muzycznymi rekomendacjami na łamach „Świata Młodych”, kształtującymi gusta młodych Polaków, przy tym często — wespół z programami muzycznymi Rozgłośni Harcerskiej — wyznaczającymi nowe muzyczne trendy. Wszyscy wspomniani wyżej autorzy przygotowują pełne wersje tekstów do tomu pokonferencyjnego, który wyda renomowana krakowska Oficyna Wydawnicza IMPULS, specjalizująca się m.in. w wydawnictwach harcerskich (tu należy zwrócić uwagę w pierwszej kolejności na monumentalny *Wybór źródeł do dziejów ZHP* autorstwa hm. dr Katarzyna Marszałek, uczestniczki naszej konferencji), w tym w znakomitych reprintach.

Konferencji towarzyszyły dodatkowo dwie wystawy dotyczące prasy harcerskiej i skautowej: pierwsza z nich miała miejsce w dniu konferencji w siedzibie Wyższej Szkoły Humanitas w Sosnowcu, gdzie w gablotach wystawione zostały

rzadkie egzemplarze prasy harcerskiej i skautowej ze zbiorów prof. Bogusława Śliwerskiego oraz hm. Mariana Miszczuka; przez cały zaś grudzień trwała duża wystawa poświęcona wyłącznie prasie harcerskiej i skautowej w hallu głównym Centrum Informacji Naukowej i Bibliotece Akademickiej w Katowicach (eksponacja została przygotowana pod kierownictwem hm. Andrzeja Koziary i pfm. Ewy Maj).

Podsumowując konferencję (referaty oraz ożywione dyskusje — te ujęte w programie, jak i kularowe), oceniając jej wkład w naukę oraz teorię i praktykę ruchu harcerskiego, a także kreśląc perspektywy przed nią stojące, przewodniczący Rady Naukowej Konferencji, prof. dr hab. Bogusław Śliwerski, wskazał na osiem najważniejszych zagadnień:

1) badania — krajowej i zagranicznej — prasy harcerskiej oraz skautowej poszerzają naszą wiedzę o istocie, jakości i zakresie samowychowania młodych pokoleń aktywnych w tym ruchu; 2) analiza prasy harcerskiej, szczególnie z okresów konspiracji, pozwala na weryfikowanie prawdy o czasach, ludziach i ofiarach aktywności w ruchu oporu („Kto żyje — wolnym będzie, kto nie żyje — ten nim jest”); 3) badania prasy pozwalają na rekonstrukcję codzienności życia interesujących nas aktorów życia społeczno-wychowawczego; 4) studiowanie prasy harcerskiej pozwala zrozumieć etos harcerski w okresie jej wydawania, odczytać kod etyczny danego czasu, by dociec, czy etos odpowiedzialności za słowo spletał się z etosem kultury wysokiej czy może popkultury; 5) prasa odsłania poziom i zakres zaangażowania się określonej grupy społecznej w zmianę społeczną, służbę na rzecz innych oraz stopień zależności od rządzącej partii politycznej; 6) czasopisma on-line powinny być archiwizowane, gdyż brak wydań drukowanych zagraża temu, by zachowały się opublikowane w nich teksty; 7) badacze historii harcerstwa zbyt rzadko korzystają ze zbiorów Muzeum Harcerstwa, które posiada znakomite zbiory dokumentów, np. archiwów Aleksandra Kamińskiego czy zdigitalizowanych audycji jedynej w państwach socjalistycznych Harcerskiej Rozgłośni Radiowej; tego typu zasoby powinny być jednym z kluczowych źródeł w badaniach biograficznych; 8) konieczne jest w tego typu badaniach korzystanie z metodologii badań humanistycznych, gdyż muszą być zdefiniowane podstawowe kategorie pojęciowe oraz ich wskaźniki¹.

Podczas wieńczącej konferencję uroczystej kolacji uczestnicy byli zgodni, że konferencja powinna być wydarzeniem cyklicznym i że jest szansą, by zainspirować szczególnie młodych naukowców, przedstawicieli kilku dyscyplin naukowych, do podejmowania badań nt. harcerskiego i skautowego czasopiśmiennictwa. Równie dobrze może to być pomysł dla doświadczonych naukowców, którzy poszukują nowych pól badawczych czy nisz. Zainteresowanych tą tematyką organizatorzy z radością powitają jesienią za rok podczas drugiej edycji konferencji, która tym razem odbędzie się w Warszawie.

---

¹ B. Śliwerski, *Oblicza prasy harcerskiej i skautowej*, <http://sliwerski-pedagog.blogspot.com/2015/12/oblicza-prasy-harcerskiej-i-skautowej.html> [dostęp: 21.12.2015].